

Zdzisław Zarzycki

**KONKORDATOWE I POZAKONKORDATOWE GWARANCJE
POSZANOWANIA NIEDZIELI I DNI ŚWIĄTECZNYCH
JAKO DNI WOLNYCH OD PRACY**

1. Wstęp

W rozumieniu potocznym mianem „święta” określa się wszystkie obchody, tj. święta i uroczystości religijne, jak i wszelkiego rodzaju święta państwowe (świeckie). Natomiast w liturgii katolickiej termin ten ma precyzyjne znaczenie. Mianowicie rok liturgiczny w Kościele katolickim pokrywa się z rokiem kalendarzowym, przy czym rozpoczyna się on w pierwszą niedzielę Adwentu (tj. między 27 listopada a 3 grudnia). W przeciągu jednego roku przekazywana jest cała biblijna historia zbawienia. Każdy dzień (liturgiczny) trwa od północy do północy, przy czym obchód niedzieli i uroczystości oraz niektórych świąt (wypadających w niedziele zwykłe albo w niedziele okresu Narodzenia Pańskiego i zajmujących ich miejsce) rozpoczyna się już wieczorem dnia poprzedniego, tj. od nieszporów (tzw. w wigilię uroczystości). Obchody liturgiczne w zależności od przypisanego znaczenia dzielą się zgodnie z hierarchią ważności na: uroczystości, święta i wspomnienia.

Uroczystość w liturgii Kościoła rzymskokatolickiego jest ważniejsza od święta. We mszy św. sprawowanej w uroczystość odmawia się (lub śpiewa) zarówno hymn „Chwała na wysokości Bogu”, jak i „Wierzę w jednego Boga”, a w święto jedynie ten pierwszy.

Uroczystości dzielą się na nakazane, w które obowiązuje uczestnictwo w Eucharystii, oraz nienakazane (np. Zwiastowania Pańskiego).

Uroczystości wypierają z kalendarza liturgicznego święta, tzn. wówczas w danym roku liturgicznym święto to opuszcza się. Dla przykładu, jeżeli w święto Marka Ewangelisty (25 kwietnia) przypadłaby druga Niedziela Wielkanocna (zw. Białą Niedzielą), która kończy Oktawę Wielkanocną, to wówczas w tym roku liturgicznym święto św. Marka Ewangelisty nie jest obchodzone. Natomiast, jeżeli w daną uroczy-

stość przypada dzień ważniejszy od niej, to jest ona przenoszona na kolejny dzień (lub na inny dzień), który w liturgii jest niższej rangi od tej uroczystości. Dla przykładu, jeżeli uroczystość Zwiastowania Pańskiego (25 marca) przypadłaby w danym roku liturgicznym w Wielki Piątek, wówczas jest ona przenoszona np. na poniedziałek po drugiej Niedzieli Wielkanocnej (Białej Niedzieli), tj. 4 kwietnia. Wówczas jednak uroczystość Zwiastowania Pańskiego nie ma swojej wigilii, czyli w drugą Niedzielę Wielkanocną odprawia się jeszcze mszę św. z niedzieli, a nie z uroczystości.

Z kolei, gdyby uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP przypadła na drugą Niedzielę Adwentu, to wówczas zostałaby ona przeniesiona na kolejny dzień (tj. na poniedziałek i również nie miałaby swojej wigilii).

Według Katechizmu Kościoła Katolickiego należy uczestniczyć we mszy św. w każdą niedzielę oraz w następujące uroczystości (tzw. nakazane): Bożego Narodzenia (25 XII), Objawienia Pańskiego (6 I), Wniebowstąpienia Pańskiego (czwartek po VI Niedzieli Wielkanocnej), Bożego Ciała (czwartek po Uroczystości Trójcy Przenajświętszej), Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (1 I), Niepokalanego Poczęcia NMP (8 XII), Wniebowzięcia NMP (15 VIII), św. Józefa (19 III), św. św. Apostołów Piotra i Pawła (29 VI) oraz Wszystkich Świętych (1 XI).

Obchód największych uroczystości Zmartwychwstania i Narodzenia Pańskiego trwa przez osiem dni.

Natomiast tzw. wspomnienia dzielą się na obowiązkowe i dowolne, obchodzone według zasad liturgicznych. Z kolei dni tygodnia następujące po niedzieli nazywa się dniami powszednimi i obchodzi się je w różny sposób, zależnie od stopnia ich ważności.

W Kościele katolickim hierarchię dni liturgicznych reguluje specjalna tabela umieszczana zarówno w kalendarzach liturgicznych, jak i w brewiarzu. Należy zauważyć, że niektóre dni liturgiczne, pomimo że nie są uroczystościami (nawet nakazanymi), to jednak mają w liturgii pierwszeństwo przed nimi (np. Środa Popielcowa, Wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych (2 XI) i Oktawa Wielkanocna)¹.

2. Katalog dni ustawowo wolnych od pracy i dni wolnych od pracy

W Polsce „dniami ustawowo wolnymi od pracy” są w większości dni będące świętami religijnymi Kościoła rzymskokatolickiego², chociaż zdarza się, że niektóre z nich pokrywają się ze świętami religijnymi w kalendarzach liturgicznych innych Kościołów chrześcijańskich. Ustawa o dniach wolnych została uchwalona w okresie nasilającej się indoktrynacji komunistycznej w naszym kraju i od samego początku operuje pojęciem „dni wolne od pracy” bez żadnych naleciałości konfesyjnych; zresztą, wymieniając ich katalog, używa się terminu „dni niżej wymienione”. Początkowo w katalogu tym zamieszczono, oprócz wszystkich niedziel, dwanaście dni nie będących niedzielami (art. 1, pkt 1, lit. a-1), i były to po kolei: 1 stycznia – Nowy Rok, 6 stycznia – Trzech Króli, pierwszy dzień świąt Wielkiej Nocy, drugi dzień świąt

¹ Zob. M. Błaza SJ, *Czym się różni święto od uroczystości?*, <http://www.mateusz.pl/pow/pow000104.htm>, grudzień 2006.

² M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 241.

Wielkiej Nocy, 1 maja – Święto Państwowe, pierwszy dzień Zielonych Świątek, dzień Bożego Ciała, 22 lipca – Święto Odrodzenia Polski, 15 sierpnia – Wniebowzięcie, 1 listopada – Wszystkich Świętych, 25 grudnia – pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia i 26 grudnia – drugi dzień świąt Bożego Narodzenia³. Zatem, z konfesijnnością rzymskokatolicką spotykamy się przy określeniu dziewięciu wymienionych dni wolnych od pracy, które poza dwoma wyjątkami (1 maja i 22 lipca) pokrywały się z liturgicznym kalendarzem dni świątecznych nakazanych wówczas w Kościele katolickim. Dzień wolny od pracy, przypadający 1 stycznia, nazwano akonfesyjnie „Nowym Rokiem”.

Ustawa o dniach wolnych z 1951 r. doczekała się do dnia dzisiejszego czterech nowelizacji, a ostatnie z nich miały miejsce w roku 1990⁴. W związku z instrumentacją prawa władze komunistycznej Polski w 1960 r.⁵ okroiły ten pierwotny katalog dni wolnych od pracy, usuwając z niego dwie uroczystości nakazane w Kościele katolickim, tj. 6 stycznia – uroczystość Trzech Króli, i 15 sierpnia – uroczystość Wniebowzięcia. Natomiast w 1989 r., na fali zmian w stosunkach państwo-Kościół, władze ówczesnej PRL zmieniły katalog dni wolnych od pracy, przywracając tylko jedno ze zniesionych świąt katolickich nakazanych, tj. 15 sierpnia – Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, oraz przywracając przedwojenną rangę dniowi 11 listopada – Narodowemu Świętu Niepodległości⁶, uznając go za ustawowo wolny od pracy. Ostateczny katalog dni ustawowo wolnych od pracy ustalono w 1990 r., kiedy to usunięto z niego 22 lipca – Święto Odrodzenia Polski⁷, i przywrócono 3 maja – Święto Narodowe Trzeciego Maja⁸.

Obecnie zatem do katalogu dni ustawowo wolnych od pracy należy każda niedziela oraz dwanaście innych dni świątecznych; nie należy do nich sobota.

W tym miejscu chciałbym zwrócić uwagę na pewną nieścisłość popełnioną przez ustawodawcę już w roku 1951, kiedy to w art. 1, pkt. 1, lit. c cytowanej ustawy wymieniono jako dni [ustawowo] wolne od pracy oprócz niedziel także pierwszy dzień Świąt Wielkanocy – chociaż wiadomo, że w kalendarzu liturgicznym Kościoła katolickiego (także Kościołów Wschodnich) święto to przypada zawsze w niedzielę⁹. Rozwiązania tego na szczęście już nie powielono w ustawie z dnia 17 V 1989 r.

³ Przejawem restrykcyjnej polityki władz Polski Ludowej było znoszenie świąt kościelnych. Realizując w tym zakresie politykę laicyzacji życia publicznego (a także prywatnego), stosowano politykę ograniczania liczby dni świątecznych jako dni wolnych od pracy. Na mocy rzezczonej już ustawy z 1951 r. o dniach wolnych zniesiono cztery dni świąteczne (katolickie), tj.: Oczyszczenia NMP (2 lutego, święto), NMP, Królowej Polski, głównej patronki Polski (3 maja, uroczystość), drugi dzień Zestania Ducha Świętego (święto ruchome) i Niepokalanego Poczęcia NMP (8 grudnia). Por. J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, s. 238.

⁴ Na mocy ustawy z dnia 6 IV 1990 r. o przywróceniu Święta Narodowego Trzeciego Maja (Dz. U. RP z 1990, nr 28, poz. 160) dzień 3 maja stał się dniem ustawowo wolnym od pracy.

⁵ Ustawą z dnia 16 XI 1960 r. o zmianie ustawy o dniach wolnych od pracy (Dz. U. RP z 1960, nr 51, poz. 297, art. 1), która weszła z dniem ogłoszenia, tj. 24 XI 1960 r.

⁶ Zmiany powyższe zaprowadzono art. 74 ust. 3 ustawy z dnia 17 V 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1989, nr 29, poz. 154) z dniem 23 V 1989 r.

⁷ Ustawą z dnia 6 IV 1990 r. o zniesieniu 22 lipca jako Narodowego Święta Odrodzenia Polski (Dz. U. RP z 1990, nr 28, poz. 159), art. 2, z mocą od 28 IV 1990 r.

⁸ Ustawą z dnia 6 IV 1990 r. o przywróceniu Święta Narodowego Trzeciego Maja (Dz. U. RP z 1990, nr 28, poz. 160), art. 3, z dniem 28 IV 1990 r.

⁹ Świadczy to jedynie o niedoróbce legislacyjnej. Być może chciano dokonać dystynkcji jednego z dwóch największych świąt chrześcijańskich (w tym katolickich), których pominięcie w katalogu ustawowym byłoby nie tylko niekonsekwencją, ale i dużym nietaktem wobec wiernych Kościołów chrześcijańskich.

o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1989, nr 29, poz. 154, ze zm., zwaną dalej: ustawą katolicką) i w konkordacie zawartym między Rzeczpospolitą Polską i Stolicą Apostolską w dniu 28 VII 1993 r. (zwanym dalej: „polskim konkordatem”)¹⁰.

3. Dni wolne od pracy

W Polsce katalog tzw. „[dodatkowych] dni wolnych od pracy” jest znacznie szerszy niż katalog „dni ustawowo wolnych od pracy”, chociaż ten ostatni zawiera się z reguły w tym pierwszym. Dni wolne od pracy mogą być zarówno dniami świątecznymi (w kalendarzu liturgicznym jakiegoś Kościoła lub związku wyznaniowego), jak i nieświętecznymi. Do dni wolnych od pracy jako dni świątecznych mają prawo nie tylko wyznawcy Kościoła rzymskokatolickiego, ale i innych Kościołów chrześcijańskich, a także religii niechrześcijańskich, mających prawną regulację w polskim porządku prawnym. Dla wielu pracowników nieświętecznym dniem wolnym od pracy jest sobota albo inny dzień tygodnia, np. 2 maja każdego roku, przypadający między dwoma dniami ustawowo wolnymi od pracy. Katalog dni wolnych od pracy jest uregulowany w wielu, różnych hierarchicznie, źródłach prawa, od ustaw po akty wewnętrzne organów administracji publicznej lub niepublicznej¹¹.

Instytucja dni ustawowo wolnych od pracy ma szczególne znaczenie w polskim prawie procesowym: cywilnym¹², karnym¹³, administracyjnym¹⁴, podatkowym¹⁵, egzekucyjnym¹⁶ i innych, zwłaszcza w przepisach dotyczących zasad liczenia terminów (początku lub końca biegu terminu), np. dla wysłania pisma, wniesienia odwołania, zażalenia, apelacji itd. Dni wolne od pracy, w przeciwieństwie do dni ustawowo wolnych od pracy, mają węższy zakres gwarancji ich przestrzegania i wywołują znacznie mniejsze skutki prawne w polskim porządku prawnym.

¹⁰ Dz. U. RP z 1998, nr 51, poz. 318.

¹¹ W orzecznictwie utrwalił się pogląd, według którego jeżeli nawet znaczna część pracodawców, w tym również urzędy, traktują jakiś dzień, w drodze indywidualnych decyzji, jako wolny od pracy, podlegający odpracowaniu, to nic daje to podstaw do przyjęcia, że dzień ten był dniem ustawowo wolnym od pracy w rozumieniu przepisów ustawy z 1951 r. o dniach wolnych (por. wyrok NSA z 2 IX 1999 r., sygn. akt SA/Sz 1498/98, opublikowany w LEX nr 38994).

¹² Ustawa z dnia 17 XI 1964 r., Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. RP z 1964, nr 43, poz. 296 ze zm.), przewiduje np. w art. 134 § 1: „W dni ustawowo uznane za wolne od pracy, jako też w porze nocnej, doręczać można tylko w wyjątkowych wypadkach za uprzednim zarządzeniem prezesa sądu”.

¹³ Ustawa z dnia 6 VI 1997 r., Kodeks postępowania karnego (Dz. U. RP z 1997, nr 89, poz. 555 ze zm.), art. 123 § 3: „Jeżeli koniec terminu przypada na dzień uznany przez ustawę za dzień wolny od pracy, czynność można wykonać następnego dnia”.

¹⁴ Np. art. 57 § 4 ustawy z dnia 14 VI 1960 r., Kodeks postępowania administracyjnego (tj. Dz. U. z 2000, nr 98, poz. 1071 ze zm.), przewiduje, że „Jeżeli koniec terminu przypada na dzień ustawowo wolny od pracy, za ostatni dzień terminu uważa się najbliższy następny dzień powszedni”.

¹⁵ Ustawa z dnia 29 VIII 1997 r., Ordynacja podatkowa (tj. Dz. U. RP z 2005, nr 8, poz. 60 ze zm.), art. 12 § 5: „Jeżeli ostatni dzień terminu przypada na sobotę lub dzień ustawowo wolny od pracy, za ostatni dzień terminu uważa się następny dzień po dniu lub dniach wolnych od pracy”.

¹⁶ W art. 810 k.p.c.: „W dni ustawowo uznane za wolne od pracy, jako też w porze nocnej, czynności egzekucyjnych można dokonywać tylko w wypadkach szczególnie uzasadnionych za pisemnym zezwoleniem prezesa sądu rejonowego, które komornik na żądanie dłużnika okaże mu przy wykonywaniu czynności”.

Tytułem przykładu można przywołać kilka ustaw, np. ustawę katolicką (która weszła w życie z dniem 23 V 1989 r.); jeżeli chodzi o określenie katalogu dni ustawowo wolnych od pracy, należy ją traktować jako *lex specialis* w stosunku do ustawy z 1951 r. o dniach wolnych. Przede wszystkim ustawa katolicka operuje nieco węższym katalogiem dni wolnych od pracy, bo wprawdzie oprócz zaliczenia do nich standardowo wszystkich niedziel (art. 17 ust. 1 *in principio*), wymienia się tylko siedem enumeratywnie wyliczonych świąt (w tym pięć kościelnych uroczystości nakazanych), które ustawa ta nazywa wyraźnie „katolickimi” (art. 17 ust. 1 pkt. 1-7). Są to: 1 stycznia – uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (dzień Nowego Roku), drugi dzień świąt Wielkiej Nocy, dzień Bożego Ciała, 15 sierpnia – uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 1 listopada – dzień Wszystkich Świętych, 25 grudnia – pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia, i 26 grudnia – drugi dzień świąt Bożego Narodzenia¹⁷. Nie ulega wątpliwości, że z racji rodzaju ustawy z 1989 r. podkreślono katolicki charakter wymienionych tam świąt jako dni wolnych w Polsce od pracy.

Wszystkie z wymienionych świąt katolickich jako dni ustawowo wolne od pracy znajdują się także w katalogu dni wolnych od pracy, wymienionych w omówionej wyżej ustawie z 1951 r. o dniach wolnych, chociaż ustawa ta nie używa terminu „dni świąteczne”, a tym bardziej „święta katolickie”¹⁸, nawet po nowelizacji w 1990 r.

Kolejnym źródłem prawa, istotnym dla omawianej kwestii, jest ustawa z 17 V 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (zwana dalej: ustawą o gwarancjach)¹⁹, która przewiduje ogólnie, że osoby należące do Kościołów i innych związków wyznaniowych (mających regulację w formie ustawy indywidualnej lub decyzji administracyjnej i w jej następstwie wpis do Rejestru²⁰), których święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy, mogą na własną prośbę uzyskać zwolnienie od pracy (lub nauki) na czas niezbędny do obchodzenia tych świąt, zgodnie z wymogami wyznawanej przez siebie religii. Z kolei osoby niepełnoletnie mogą korzystać z powyższego prawa na wniosek swych rodziców bądź opiekunów prawnych (art. 42 ust. 1 i 2). Powyższe zwolnienie od pracy może być udzielone pod warunkiem odpracowania czasu zwolnienia, bez prawa do dodatkowego wynagrodzenia za pracę w dni ustawowo wolne od pracy lub pracę w godzinach nadliczbowych (art. 42 ust. 3).

Sposób udzielenia zwolnienia i wszelkie szczegóły z tym związane reguluje akt wykonawczy do ustawy²¹. Otóż pracownik, który należy do Kościoła lub innego

¹⁷ Pomimo że w art. 17 ust. 1 rzezonej ustawy zamieszczono wykaz siedmiu świąt określanych mianem „katolickie”, to jednak nie są one najważniejszymi świętami katolickimi, co oznacza, że poza tym katalogiem znalazły się święta katolickie, które należą do najważniejszych, np. Objawienia Pańskiego (6 stycznia, zwane też uroczystością Trzech Króli), por. A. Mezglewski, [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006, s. 195.

¹⁸ Art. 1, pkt 1: „Dniami wolnymi od pracy są dni niżej wymienione (...)”.

¹⁹ Tj. Dz. U. RP z 2005 r., nr 231, poz. 1965 ze zm.

²⁰ Rejestr Kościołów i innych związków wyznaniowych prowadzony jest przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w oparciu o art. 30 ustawy o gwarancjach i przepisy wykonawcze.

²¹ Rozporządzenie Ministrów Pracy i Polityki Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z 11 III 1999 r. w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do Kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych niebędących dniami ustawowo wolnymi od pracy (Dz. U. nr 26, poz. 235); weszło w życie 14 IV 1999 r.

związku wyznaniowego, którego święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy, swoją prośbę o udzielenie zwolnienia od pracy, powinien zgłosić pracodawcy co najmniej 7 dni przed planowanym dniem zwolnienia. Następnie pracodawca musi, w terminie nie później niż 3 dni przed dniem zwolnienia, zawiadomić pracownika o warunkach odpracowania zwolnienia (§ 1 ust. 1). Jeżeli by się okazało, że pracownik obchodzi święta religijne w określonym dniu każdego tygodnia (np. w piątek lub sobotę), to pracodawca na wyraźną prośbę pracownika powinien ustalić dla niego indywidualny rozkład czasu pracy (§ 1 ust. 2). Dla ewentualnych celów dowodowych pracownik powinien swoją prośbę przedstawić w formie pisemnej, a jeżeli byłby to pracownik młodociany, w jego imieniu prośbę o udzielenie zwolnienia powinni zgłosić rodzice lub opiekunowie prawni (§ 3). Wymienione wyżej akty prawne nie przewidują możliwości odmowy zwolnienia od pracy (lub nauki) na czas obchodzenia świąt religijnych, które nie są w Polsce dniami ustawowo wolnymi od pracy. Niemniej, w literaturze przedmiotu, podpartej wnikliwą obserwacją praktyki w tym zakresie, podnosi się spotykane różnorodne przeszkody ze strony pracodawców (lub innych pracowników) w realizacji uprawnień do dochodzenia przez mniejszościowe związki wyznaniowe świąt religijnych, które nie są dniami [ustawowo] wolnymi od pracy²².

Kościoły nierymskokatolickie, mające w Polsce regulację w postaci ustawy indywidualnej, zastrzegły sobie – każdy zgodnie ze swoją doktryną wiary – katalog dni świątecznych, w które ich wierni mają prawo do dni wolnych od pracy, poza wykazem określonym w ustawie z 1951 r. o dniach wolnych. Oczywiście, niektóre z tych dni pokrywają się ze świętami katolickimi uznanymi również za dni ustawowo wolne od pracy (np. niedziela). Otóż wierni Kościoła Prawosławnego mają prawo do obchodzenia swoich świąt kościelnych (prawosławnych) stosownie do swojego kalendarza liturgicznego (opartego na kalendarzu juliańskim). Są to dni: 7 stycznia – pierwszy dzień Bożego Narodzenia, 8 stycznia – drugi dzień Bożego Narodzenia, 19 stycznia – Chrzest Pański, 7 kwietnia – Zwiastowanie Najświętszej Maryi Pannie, drugi dzień Wielkiej Nocy (święto ruchome), 19 sierpnia – Przemienienie Pańskie, i 28 sierpnia – Zaśnięcie Najświętszej Maryi Panny²³. Osobom należącym do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego przysługuje prawo zwolnienia od pracy w następujące święta ewangelickie, nie będące dniami ustawowo wolnymi od pracy: Wielki Piątek – Pamiątka Śmierci Chrystusa Pana, Święto Wniebowstąpienia Chrystusa Pana (święta ruchome) i 31 października – Święto Reformacji (art. 14 pkt 1-3)²⁴. Powyższe prawo przysługuje także wiernym (członkom) następujących wspólnot religijnych: Kościoła Ewangelicko-Reformowanego²⁵ lub Ewangelicko-Metodystycznego²⁶, ale

²² M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe...*, s. 242.

²³ Art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 4 VII 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz. U. RP z 1991, nr 66, poz. 287 ze zm.).

²⁴ Ustawa z dnia 13 V 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1994, nr 73, poz. 323 ze zm.).

²⁵ Art. 14 ustawy z dnia 13 V 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1994, nr 73, poz. 324 ze zm.).

²⁶ Art. 12 ust. 1 pkt 1-2 ustawy z dnia 30 VI 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1995, nr 97, poz. 479 ze zm.).

tylko w Wielki Piątek oraz Święto Wniebowstąpienia Chrystusa Pana. Z kolei wierni Kościoła Chrześcijan Baptystów mają prawo do zwolnienia od pracy w Wielki Piątek – pamiątkę śmierci Jezusa Chrystusa, i Święto Wniebowstąpienia Pańskiego²⁷; Kościoła Zielonoświątkowego – w Wielki Piątek, Wniebowstąpienie Pańskie i drugi dzień Pięćdziesiątnicy²⁸. Wierni Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego mają prawo do zwolnienia od pracy (i nauki) na czas święta adwentystycznego, to jest od zachodu słońca w piątek do zachodu słońca w sobotę²⁹. Z kolei wierni Kościoła Katolickiego Mariawitów posiadają gwarancje dnia wolnego od pracy w święto Objawienia Dzieła Wielkiego Miłosierdzia (2 sierpnia) i w Święto Krwi Przenajdroższej Pana Jezusa i Ofiar Mateczki (23 sierpnia)³⁰, natomiast wierni Kościoła Starokatolickiego Mariawitów tylko w dniu 2 sierpnia (pamiątka objawienia Dzieła Wielkiego Miłosierdzia)³¹.

Członkowie Gmin Wyznaniowych Żydowskich mają prawo do zwolnień od pracy (lub nauki) na czas szabasu trwającego od zachodu słońca w piątek do zachodu słońca w sobotę oraz w następujące święta religijne, które określane są według kalendarza żydowskiego, a nie są wymienione jako dni wolne od pracy w ustawie z 1951 r. o dniach wolnych: Nowy Rok (2 dni), Dzień Pojednania (1 dzień), Święto Szalasów (2 dni), Zgromadzenie Ósmego Dnia (1 dzień), Radość Tory (1 dzień), Pesach (4 dni), Szawuot (2 dni)³².

Członkowie Muzułmańskiego Związku Religijnego³³ i Karańskiego Związku Religijnego³⁴ mogą uzyskać zwolnienia od pracy na zasadach określonych w ustawie o gwarancjach, przy czym dniem świątecznym dla muzułmanów jest piątek, a dla karańców sobota.

²⁷ Art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 30 VI 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1995, nr 97, poz. 480 ze zm.).

²⁸ Art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 20 II 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1997, nr 41, poz. 254 ze zm.).

²⁹ Art. 11 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 30 VI 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1995 nr 97, poz. 481 ze zm.). Z kolei w ust. 3 zagwarantowano, że na prośbę pracownika złożoną na początku okresu zatrudnienia lub w jego trakcie, nie później jednak niż 7 dni przed dniem zwolnienia, zakład pracy ustala dla niego indywidualny rozkład czasu pracy. Przepis ten stosuje się odpowiednio do uczniów i studentów, z tym że szkoły, udzielając zwolnień od nauki, określają sposób wyrównania zaległości dydaktycznych spowodowanych zwolnieniem.

³⁰ Art. 9 pkt 1-2 ustawy z dnia 20 II 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1997, nr 41, poz. 252 ze zm.).

³¹ Art. 9 ustawy z dnia 20 II 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1997, nr 41, poz. 253 ze zm.).

³² Art. 11 ust. 1-3 ustawy z dnia 20 II 1997 r. o stosunku Państwa do Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1997, nr 41, poz. 251 ze zm.).

³³ W myśl art. 34 ustawy z dnia 21 IV 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1936, nr 30, poz. 240 ze zm.) podczas nabożeństwa w piątki każdego tygodnia oraz w dniu uroczystych świąt duchowni muzułmańscy odmawiać powinni modlitwy za pomyślność Rzeczypospolitej i jej Prezydenta, w dniu zaś świąt państwowych odprawiać uroczyste nabożeństwo w intencji Rzeczypospolitej, jej Prezydenta, Rządu i Wojska (art. 34 ust. 1).

³⁴ Ustawa z dnia 21 IV 1936 r. o stosunku Państwa do Karańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1936, nr 30, poz. 241 ze zm.); podobnie jak duchowni islamscy w Polsce, również duchowni karańscy zobowiązani są w sobotę odmawiać podczas nabożeństwa modlitwę za pomyślność Rzeczypospolitej i jej Prezydenta, a w dni świąt państwowych powinni odprawiać uroczyste nabożeństwo w intencji Rzeczypospolitej, jej Prezydenta, Rządu i Wojska (art. 27 (1)).

Osoby należące do Kościoła Polskokatolickiego³⁵ i wierni Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego³⁶ nie mają w swoich ustawach indywidualnych zagwarantowanego prawa do obchodzenia dnia świątecznego jako dnia wolnego od pracy; korzystają zatem z gwarancji ogólnych.

4. Konkordatowe gwarancje poszanowania dni wolnych od pracy

Konkordat polski w art. 9 ust. 1 wylicza katalog dni wolnych od pracy³⁷; są to wszystkie niedziele (art. 9 ust. 1 *in principio*) i siedem dni świątecznych (w tym pięć kościelnych uroczystości nakazanych), które niedzielami nie są, a więc (art. 9 ust. 1 pkt 1-7): 1 stycznia – uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (dzień Nowego Roku), drugi dzień Wielkanocy, dzień Bożego Ciała, 15 sierpnia – uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 1 listopada – dzień Wszystkich Świętych, 25 grudnia – pierwszy dzień Bożego Narodzenia, i 26 grudnia – drugi dzień Bożego Narodzenia³⁸.

Konkordatowy katalog dni wolnych od pracy pokrywa się idealnie (łącznie z kolejnością wyliczenia) z zamieszczonym w ustawie katolickiej, w art. 17 ust. 1, w punktach od 1 do 7³⁹.

Ponadto różny stopień uszczegółowienia spraw związanych z dniami wolnymi od pracy znajdziemy w innych źródłach prawa, m.in. w Konstytucji RP, w źródłach prawa międzynarodowego, w polskim kodeksie pracy, ustawie z 17 V 1989 r. o gwarancjach oraz w wielu aktach podstawowych.

Powstaje zatem zasadnicze pytanie o znaczenie konkordatowych gwarancji dni wolnych od pracy na tle innych aktów prawa obowiązującego w Polsce. Otóż, zgodnie z art. 87 ust. 1 Konstytucji RP z 2 IV 1997 r. źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Z kolei art. 91 ust. 1 Konstytucji przewiduje, że ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

W świetle powyższych przepisów prawa nie ma przeszkód prawnych, żeby nie można było konkordatu polskiego bezpośrednio stosować w polskim porządku prawnym, nie jest też ta umowa międzynarodowa sprzeczna z ustawami, które są źródłami prawa chronologicznie wcześniejszymi. Wydaje się jednak, że konkordat polski też będzie traktowany jako *lex specialis* w stosunku do ustawy z 1951 r. o dniach wolnych. Konkordat polski zawiera zamknięty katalog dni wolnych od pracy; pomimo

³⁵ Ustawa z dnia 30 VI 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z 1995, nr 97, poz. 482 ze zm.).

³⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 III 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchii duchownej (Dz. U. RP z 1928, nr 38, poz. 363 ze zm.).

³⁷ Wyraźne odesłanie do tych przepisów i przepisów ustawowych znajdziemy w art. 151⁹ § 1 Kodeksu pracy.

³⁸ Dz. U. RP z 1998, nr 51, poz. 318.

³⁹ Dz. U. RP z 1989, nr 29, poz. 154 ze zm.

wręcz dosłownego powielenia z ustawy katolickiej katalogu katolickich dni świątecznych jako dni wolnych od pracy (z tą redakcyjną różnicą, że nie używa się występującego tam terminu „święta katolickie”, mimo że ich rodzaj niewątpliwie wskazuje na konfesyjność katolicką). W literaturze przedmiotu panuje zgodny pogląd, że katalog dni świątecznych ustawowo wolnych od pracy zamieszczony w konkordacie polskim został przejęty ze stanu faktycznego obowiązującego w Polsce po 1989 r.⁴⁰

Z treści art. 1 konkordatu polskiego wynika, że zarówno Państwo Polskie, jak i Stolica Apostolska potwierdziły, że Państwo i Kościół Katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne, oraz że zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego. W treści konkordatu lub w aktach prawnych opublikowanych w jego wykonaniu można znaleźć rozwiązania prawne, które mogłyby rodzić obawy, czy nie zachwieją one wyrażonymi wyżej zasadami.

W literaturze przedmiotu panuje pogląd, że państwo [polskie] sankcjonując dni świąteczne jako dni wolne od pracy, w żaden sposób nie ogranicza swojej autonomii i niezależności, a realizacja tego prawa wynika jedynie z poszanowania przez państwo wolności religijnej nie tylko swoich obywateli, ale wszystkich, którzy się na jego terytorium w danej chwili znaleźli⁴¹. Prawo to jest oderwane od kryterium obywatelstwa, rodzaju i charakteru pracy oraz innych cech występujących po stronie pracodawcy lub pracownika. Chociaż w szczególnych sytuacjach, determinowanych chociażby przez rodzaj pracy, prawo to może ulegać pewnym modyfikacjom, z tendencją do zawężania.

Zatem treść art. 9 konkordatu polskiego jest gwarancją ochrony jednego z praw podstawowych człowieka, tj. wolności religijnej w życiu publicznym oraz prawa do odpoczynku. Chociaż, zdaniem J. Dudziaka, ustalony w konkordacie katalog dni wolnych od pracy jest zrealizowaniem gwarancji wolności religijnej w zakresie swobody uprawiania kultu religijnego oraz konstytucyjnego obowiązku współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego⁴². Ich respektowanie ma być gwarancją umożliwiającą ludziom odpoczynek w sensie fizycznym i duchowym i w zgodzie ze swoimi przekonaniem uczestniczenie w aktach kultu religijnego wykonywanego zarówno publicznie⁴³, jak i prywatnie, w wymiarze indywidualnym, jak i ogólnym, zbiorowym, zinstytucjonalizowanym. Ponadto pracodawca jest obowiązany potraktować te dni jako dni płatne.

⁴⁰ J. Krukowski, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999, s. 125; S. Gąsior, *Regulacja stosunków pomiędzy kościołem a państwem w konkordatach polskich z 1925 i 1993 r. – studia porównawcze*, Kraków 2000, s. 157, przypis 565 i s. 159; zob. także W. Adamczewski, [w:] W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994, s. 32.

⁴¹ Por. W. Góralski, A. Pieńdyk, *Zasady niezależności i autonomii państwa i kościoła w konkordacie polskim z 1993 roku*, Warszawa 2000, s. 58.

⁴² Por. J. Dudziak, *Gwarancje wolności religijnej w konkordacie zawartym między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską w 1993 roku*, Tarnów 2002, s. 37. Należy ponadto zauważyć, że stosunki między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego (art. 25 ust. 3 konstytucji).

⁴³ A. Mezglewski, *op. cit.*, s. 195.

Prawo konkordatowe i jego historia zna regulacje, które gwarantowały lub nie gwarantowały państwowego uszanowania kościelnych dni świątecznych. Polski konkordat z 10 II 1925 r. oprócz ustanowienia dnia 3 maja pojedynczym aktem kultu nie zawierał państwowo uznanego katalogu świąt wolnych od pracy⁴⁴. Na mocy konkordatu z 1925 r. dzień 3 maja był świętem narodowym (Trzeciego Maja) i kapłani sprawujący liturgię w tym dniu byli zobowiązani (art. 8 Konkordatu) do odprawiania modlitwy „o pomyślność Rzeczypospolitej i jej Prezydenta”⁴⁵. Zasadność tego rodzaju przepisu ustanawiającego pojedynczy akt kultu uzasadniano ochroną dobra Państwa Polskiego. Obecny konkordat nie zawiera tego rodzaju instytucji.

Przykładem pozytywnym może tu być konkordat włoski z 1929 r., w którym Państwo Włoskie uznało katalog aż dziesięciu dni świątecznych (oprócz wszystkich niedziel), ustalonych przez Kościół Rzymskokatolicki (art. 11), tj.: pierwszy dzień w roku (1 stycznia), Objawienie Pańskie (6 stycznia), św. Józefa (19 marca), Wniebowstąpienie i Boże Ciało (święta ruchome), Święto Świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca), Wniebowzięcie NMP (15 sierpnia), Wszystkich Świętych (1 listopada), Niepokalanego Poczęcia NMP (8 grudnia), Boże Narodzenie (25 grudnia)⁴⁶. Z kolei konkordat z Austrią z 1933 r. oprócz wszystkich niedziel uznawał za dni wolne od pracy dziewięć dni świątecznych katolickich; katalog ten pokrywał się z katalogiem w konkordacie włoskim, z wyjątkiem dnia św. Józefa – 19 marca (art. XI)⁴⁷.

5. Pozakonkordatowe gwarancje poszanowania dni wolnych od pracy

Konstytucja RP z 2 IV 1997 r.⁴⁸ w rozdziale drugim traktującym o „wolnościach, prawach i obowiązkach człowieka i obywatela”, w art. 66 ust. 1 gwarantuje każdemu pracownikowi prawo do określonych w ustawie dni wolnych od pracy; obowiązek przestrzegania powyższego prawa i korzystania z niego spoczywa na każdym człowieku⁴⁹. Oznacza to, że każdy człowiek (także pracownik) ma prawo do nieujawniania swoich przekonań religijnych i nieskorzystania ze zwolnienia od pracy w dzień,

⁴⁴ S. Gąsior, *Regulacja stosunków...*, Kraków 2000, s. 156.

⁴⁵ Art. 8 Konkordatu: „W niedziele i w dzień święta narodowego Trzeciego Maja księża, odprawiający nabożeństwa, odmawiać będą modlitwę liturgiczną za pomyślność Rzeczypospolitej Polskiej i jej Prezydenta”. Tekst modlitwy został ustalony przez Konferencję Episkopatu Polski dnia 28 V 1928 r. i zamieszczony w Rytuale Polskim. Por. H. Misztal, *Druga Rzeczypospolita (1918-1939)*, [w:] *Prawo wyznaniowe. Stan prawny na 1 lipca 2003 r.*, Lublin 2003, s. 104. Modlitwa ta miała być (od 1934 r.) także odmawiana 15 sierpnia – w rocznicę zwycięstwa nad Wisłą, i 11 listopada – w dzień odzyskania niepodległości.

⁴⁶ T. Włodarczyk, *Konkordaty. Zarys historii ze szczególnym uwzględnieniem XX wieku*, Warszawa 1986, t. 2, s. 556. Ponadto, zgodnie z art. 12 konkordatu, w niedziele oraz święta nakazane w kościołach, w których nabożeństwo odprawia kapituła, celebrans mszy konwentalnej miał odśpiewać, zgodnie z przepisami liturgicznymi, modlitwę za pomyślność króla i państwa włoskiego.

⁴⁷ A. Hess, *Państwo a Kościół. Doświadczenia austriackie. Uregulowania konkordatowe*, Kraków 2003, s. 58-59. Dzień 19 marca (św. Józefa) jest dniem świątecznym w Księstwie Lichtenstein i w niektórych kantonach szwajcarskich (Lucerna, Uri, Schwyz, Nidwalden, Ticino [Tessin] i Valais; za: http://www.dni-swiateczne.com/religion_2006_10.htm, kwiecień 2006), a na Malcie świętem państwowym.

⁴⁸ Dz. U. RP z 1997, nr 78, poz. 483.

⁴⁹ „Każdy ma obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej” (art. 83 Konstytucji RP).

który nie jest ustawowo uznany za dzień wolny od pracy⁵⁰. Demokratyczne państwo prawa, którym jest Rzeczypospolita (art. 2 Konstytucji) posiada zespół środków gwarantujących przestrzeganie powyższych praw⁵¹. Także ustawa o gwarancjach przewiduje katalog uprawnień obywateli korzystających z wolności sumienia i wyznania; w szczególności obywatele mogą, zgodnie z zasadami swojego wyznania, uczestniczyć w czynnościach i obrzędach religijnych oraz wypełniać obowiązki religijne i obchodzić święta religijne (art. 2 pkt 2).

Gwarancje poszanowania dni świątecznych jako dni wolnych od pracy znajdziemy także w innych niż konkordat źródłach prawa międzynarodowego, które Polska recypowała do wewnętrznego porządku prawnego. Pod tym względem gwarancje konkordatowe są przejawem wzmocnienia prawnomiędzynarodowych deklaracji i zobowiązań Polski w zakresie ochrony dni świątecznych i nieświętecznych jako dni wolnych od pracy. Mianowicie, w Deklaracji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 25 XI 1981 r. w sprawie wyeliminowania wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniach⁵² zagwarantowano (art. 6 lit. h), iż prawo do wolności myśli, sumienia, religii lub przekonań będzie obejmowało między innymi wolność przestrzegania dni odpoczynku oraz obchodzenia świąt i ceremonii zgodnie z przepisami czyjejs religii lub przekonań. Z kolei z art. 7 Deklaracji wynika, że ww. prawa i wolności będą przyznawane w ustawodawstwie krajowym w taki sposób, by każdy dysponował możliwością korzystania w praktyce z takich praw i wolności⁵³.

Wreszcie, istotne znaczenia posiada Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 X 1961 r., do której Polska przystąpiła i którą ratyfikowała⁵⁴. W art. 2 (Prawo do odpowiednich warunków pracy) w pkt 2 Karty, w celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do odpowiednich warunków pracy, umawiające się strony zobowiązują się zapewnić płatne dni świąteczne i (pkt 5) zapewnić tygodniowy wypoczynek, który będzie, w miarę możliwości, zbiegał się z dniem uznanym za dzień wolny od pracy zgodnie z tradycją lub zwyczajem danego kraju lub regionu. Przy czym jednocześnie, zgodnie z art. 20 Karty, Rzeczypospolita Polska dołożyła zastrzeżenie, że uważa się za związaną postanowieniami Karty między innymi w zakresie artykułu 2 ustępami 1, 3-5, ale już nie ustępem 2.

Polska ratyfikowała ponadto Międzynarodową Konwencję (nr 14) o odpoczynku tygodniowym w zakładach przemysłowych, przyjętą jako projekt dnia 17 XI 1921 r. na Ogólnej Konferencji Międzynarodowej Organizacji Pracy Ligi Narodów

⁵⁰ Co do Kościołów i innych związków wyznaniowych będzie miał zastosowanie także przepis art. 53 ust. 2 Konstytucji RP, traktujący o wolnościach i prawach osobistych, w myśl którego „Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania”.

⁵¹ Wśród środków ochrony wolności i praw Konstytucja RP w art. 80 przewiduje, że „Każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej”.

⁵² Deklaracja została ogłoszona rezolucją ZO ONZ 36/55 z dnia 25 XI 1981 r., wydana w językach angielskim i francuskim w zbiorze *Human Rights. A Compilation of International Instruments*, UN-New York 1988. Por. J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 134.

⁵³ Art. 5 ust. 3 Deklaracji gwarantuje, że każde dziecko będzie chronione przed jakąkolwiek formą dyskryminacji z powodu religii lub przekonań.

⁵⁴ Dz. U. RP z 1999, nr 8, poz. 67.

w Genewie⁵⁵. Artykuł 2 Konwencji brzmi: „Cały personel zatrudniony w zakładzie przemysłowym publicznym czy prywatnym, lub w jego oddziałach, winien korzystać w każdym okresie siedmiodniowym z co najmniej 24-godzinnego nieprzerwanego odpoczynku, z zastrzeżeniem wyjątków, przewidzianych przez artykuły następane. Odpoczynek ten winien być udzielany, o ile to możliwe, całemu personelowi zakładu jednocześnie. Winien on przypadać, o ile to możliwe, w dni uświęcone przez tradycję lub zwyczaj kraju albo prowincji”. Przewiduje się jednak, w art. 4 Konwencji, wyjątki od zasad tu wyrażonych.

Polskę wiąże także postanowienia Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 1 II 1995 r.⁵⁶ W dokumencie tym (art. 5 ust. 1) Strony zobowiązały się wspierać tworzenie warunków koniecznych do utrzymania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich kultury, jak również zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, to jest ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego. Zapewniono także (art. 7) poszanowanie praw każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do swobodnego, pokojowego zgromadzania się, swobodnego stowarzyszania się, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii.

Szczególne znaczenie dla Polski po dniu 1 V 2004 r. ma prawo unijne w zakresie ochrony praw człowieka, w tym gwarancji poszanowania dni świątecznych jako dni wolnych od pracy. Traktat z Maastricht z 7 II 1992 r. przewiduje, że (art. 6 ust. 1) działalność Unii Europejskiej ma się opierać na zasadzie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności (myśli, sumienia i wyznania), demokracji, państwa prawa i respektowania tożsamości narodowej państw członkowskich. Powyższe prawa gwarantuje także Deklaracja Nr 11 „O statusie kościołów i związków światopoglądowych” z 1997 r., dołączona do Traktatu Amsterdamskiego. Unia respektuje prawa podstawowe, zagwarantowane w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 XI 1950 r. (art. 6 ust. 1 i 2)⁵⁷. Omówione powyżej prawa znajdują potwierdzenie swojej ochrony również w Karcie Praw Podstawowych, przyjętej w grudniu 2000 r. w Nicei⁵⁸, oraz w wielu innych dokumentach unijnych⁵⁹.

⁵⁵ Ratyfikowana przez Polskę 11 VI 1924 r. (Dz. U. RP z 1925, nr 54, poz. 384) i od dnia 28 V 1925 r. wiąże nasz kraj.

⁵⁶ Dz. U. RP z 2002, nr 22, poz. 209.

⁵⁷ Art. 6 ust. 1 Konwencji: „Każda osoba ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub poglądów przez uprawianie kultu, czynności religijnych, praktykowanie i nauczanie”. Art. 6 ust. 2: „Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań nie może podlegać innym ograniczeniom od tych, które są przewidziane przez ustawę i są konieczne w społeczeństwie demokratycznym dla bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku, zdrowia i moralności publicznej albo ochrony praw i wolności osób trzecich”. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 XI 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, została przez Polskę ratyfikowana (Dz. U. z 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.) i wiąże nasz kraj od 19 I 2003 r.

⁵⁸ Art. 10 (1) „Wolność myśli, sumienia i wyznania”: „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie (...)”. Z kolei art. 21 (1) zakazuje jakiegokolwiek dyskryminacji, w tym także ze względu na wyznanie lub przekonania.

⁵⁹ Por. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe...*, s. 284 i n.

6. Kanoniczne gwarancje poszanowania dni wolnych od pracy

W świetle tego, co już powiedziano, na to, który dzień będzie przez państwo uznany za dzień wolny od pracy, ma wpływ m.in. tradycja lub zwyczaj danego kraju, w tym tradycja religijna; w Polsce – w szczególności katolicka. Kościół katolicki posiada własny kalendarz liturgiczny, w którym znajdziemy dni uroczystości, świąt i wspomnień liturgicznych ważnych dla tej religii. Rok liturgiczny, zwany również rokiem kościelnym, rozpoczyna się w pierwszą niedzielę Adwentu i posiada dwa cykle świąteczne, związane z dwoma największymi świętami chrześcijańskimi, tj. z Bożym Narodzeniem i Wielkanocą (Paschą). Oba cykle świąteczne z przypadającymi pomiędzy nimi niedzielami w ciągu roku, zw. niedzielami zielonymi, składają się na rok liturgiczny (rok kościelny). Sposób stosowania prawa wyrażonego w konkordacie polskim i w wymienionych ustawach (o dniach wolnych i katolickiej) w zakresie obowiązku religijnego wiernych określają przepisy kościelne (wewnętrzne) danej wspólnoty religijnej. Na przykład Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. (dalej: KPK) w kan. 1246-1248 określa katalog dni świątecznych i sposób ich poszanowania. W całym Kościele jako święta nakazane, czyli takie, które muszą obchodzić wszyscy katolicy, prawo powszechne uznaje (kan. 1246 § 1 KPK) każdą niedzielę – jako najstarszy dzień świąteczny, pamiątkę Zmartwychwstania Pańskiego⁶⁰ – oraz dziewięć dni świątecznych w ciągu roku, tj.: Narodzenia Jezusa Chrystusa (25 grudnia, uroczystość z oktawą), Objawienia Pańskiego (6 stycznia, uroczystość Trzech Króli), święto ruchome Wniebowstąpienia Chrystusa (zw. Wniebowstąpieniem, uroczystość z oktawą), Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa (Bożego Ciała, uroczystość, święto ruchome), Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (1 stycznia, uroczystość), Niepokalanego Poczęcia NMP (8 grudnia, uroczystość), Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (15 sierpnia, uroczystość), Świętego Józefa, Oblubieńca Maryi (19 marca, uroczystość)⁶¹, Świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca, uroczystość) oraz Wszystkich Świętych (1 listopada, uroczystość). W tym wykazie brakuje dwóch dni świątecznych, które znajdują się w wykazie ustawowym (ustawie z 1951 r. o dniach wolnych i ustawie katolickiej) i w konkordacie polskim, tj. drugiego dnia Bożego Narodzenia (święto św. Szczepana, pierwszego męczennika) i drugiego dnia Wielkanocy (poniedziałek w oktawie Wielkanocy), które są zaliczane do dni świątecznych wolnych od pracy w Polsce (i niektórych krajach katolickich) na mocy zwyczaju kościelnego.

Należy zauważyć, że nowa lista dni świątecznych nakazanych według zmodyfikowanego kalendarza liturgicznego (kościelnego) obowiązuje w Polsce od Adwentu

⁶⁰ Pierwszym i najstarszym dniem świątecznym w Kościele jest niedziela, w czasie której zgodnie z tradycją apostołską jest czczona tajemnica paschalna na podstawie tradycji apostołskiej. W każdą niedzielę wierni powinni się wspólnie gromadzić, aby słuchając słowa Bożego i uczestnicząc w Eucharystii, wspominać mękę, zmartwychwstanie i uwielbienie Pana Jezusa oraz składać dziękczynienie Bogu za doznane łaski.

⁶¹ Z uwagi na to, że w 2006 r. uroczystość św. Józefa, Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny, przypada w niedzielę Wielkiego Postu, a niedziela Wielkiego Postu mają pierwszeństwo przed uroczystościami, uroczystość ta jest przeniesiona na dzień następný, tj. 20 III 2006 r.

2003 (czyli od 30 XI 2003 r.) – są to wszystkie niedziele oraz sześć uroczystości nie będących niedzielami⁶²; do tego czasu świąt nakazanych było dziesięć⁶³.

Obecnie wśród dziewięciu dni świątecznych (katolickich) cztery nie są dniami ustawowo (i konkordatowo) wolnymi od pracy; są to: Objawienia Pańskiego (6 stycznia, uroczystość Trzech Króli), św. Józefa (19 marca, uroczystość), Świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca, uroczystość) i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (8 grudnia, uroczystość)⁶⁴.

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 1247 określa sposób świętowania w niedziele i dni świąteczne: „W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane wierni są zobowiązani uczestniczyć we Mszy świętej oraz powstrzymać się od wykonywania tych prac i zajęć, które utrudniają oddawanie Bogu czci, przeżywanie radości właściwej dniowi Pańskiemu oraz korzystanie z należnego odpoczynku duchowego i fizycznego”⁶⁵.

Niemniej, KPK w myśl kan. 1246 § 2 dopuszcza, żeby Konferencja Biskupów (Konferencja Episkopatu Polski) mogła – za uprzednią aprobatą Stolicy Apostolskiej – niektóre z dni świątecznych nakazanych znieść lub przenieść na niedzielę; nie może ona natomiast ustanowić świąt nakazanych⁶⁶. Katalog dni świątecznych jako dni wolnych od pracy wymienionych w konkordacie polskim ma na dziś charakter zamknięty. Jednakże umawiające się Strony (Państwo i Kościół Katolicki) zastrzegły sobie w ust. 2 art. 9 konkordatu polskiego możliwość rozszerzenia powyższego wykazu w przyszłości; może to nastąpić po uprzednim wzajemnym porozumieniu układających się Stron⁶⁷. Gramatyczna wykładnia treści cytowanego przepisu może wskazywać, że niedopuszczalne byłoby zawężenie tego wykazu. Trudno zresztą byłoby sobie wyobrazić, żeby któreś ze świąt kościelnych (katolickich) mogło stracić

⁶² Tj. Świętej Bożej Rodzicielki Marii – Nowy Rok (1 stycznia), Objawienia Pańskiego (6 stycznia), Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa – Boże Ciało (czwartek po Uroczystości Trójcy Przenajświętszej), Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny – zw. Matki Boskiej Zielnej (15 sierpnia), Wszystkich Świętych (1 listopada) i Boże Narodzenie (25 grudnia). Konferencja Episkopatu Polski podała do wiadomości dekret Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z dnia 4 III 2003 r. (Prot. 1784/01/L). W akcie tym udzielono pozwolenia, aby obchodzenie Uroczystości Wniebowstąpienia Pańskiego było przypisane do następującej po nim siódmej niedzieli Wielkanocy. Kongregacja zatwierdziła nowy Kalendarz diecezji polskich, według którego dzień liturgiczny trwa od północy do północy, obchód niedzieli i uroczystości zaś rozpoczyna się wieczorem dnia poprzedniego. Ustalone zasady można i należy stosować do obrządku rzymskiego i wszystkich innych obrządków.

⁶³ Ponadto były to uroczystości: Świętego Józefa (19 marca), Świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca) i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (8 grudnia). Pomimo że wierni w tych trzech dniach nie są już zobowiązani do udziału we mszy św. i do powstrzymania się od prac niekoniecznych, to jednak zachęca się ich do udziału we mszy św. w te uroczystości. Księży proboszczów nie obowiązuje w te dni msza św. za parafian.

⁶⁴ Konkordat polski i ustawa z 1951 r. o dniach wolnych oraz ustawa katolicka nie wymieniają jako dnia wolnego od pracy uroczystości Wniebowstąpienia Pańskiego, które obchodzone było w czwartek po szóstej Niedzieli Wielkanocnej. Zgodnie z dekretem Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z dnia 4 III 2003 r. (Prot. 1784/01/L) obchodzenie tej uroczystości zostało przypisane do następującej po nim siódmej niedzieli Wielkanocy. Por. J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 135.

⁶⁵ Nakazowi uczestniczenia we Mszy św. czyni zadość ten, kto bierze w niej udział, gdziekolwiek jest odprawiana w obrządku katolickim (nie tylko rzymskim), bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego (kan. 1248 KPK). Jeśli z braku kapłana lub z innej poważnej przyczyny nie można uczestniczyć w Eucharystii, zaleca się bardzo, aby wierni brali udział w liturgii Słowa, gdy jest ona odprawiana w kościele parafialnym lub innym świętym miejscu według przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego, albo poświęcali odpowiedni czas na modlitwę indywidualną w rodzinie lub grupach rodzin (*Ibidem*, § 2).

⁶⁶ A. Mczglewski, *op. cit.*, s. 195.

⁶⁷ A. Mczglewski, *op. cit.*, s. 196.

charakter świątecznego dnia wolnego od pracy. Powyższe porozumienie mogłoby objąć w przyszłości te dni świąteczne w Kościele katolickim wymienione w kan. 1246 § 2 KPK⁶⁸, które dniami wolnymi od pracy obecnie nie są (tj. Objawienia Pańskiego – uroczystość Trzech Króli, św. Józefa i Niepokalanego Poczęcia NMP).

Jeszcze dalej idzie ustawa katolicka, której art. 17 ust. 2 przewiduje, że zmiana wykazu świąt określonych w art. 17 ust. 1 musi być poprzedzona obligatoryjnym uzgodnieniem między Rządem a Konferencją Episkopatu Polski. Zatem gramatyczna wykładnia ustawy nie zabrania modyfikacji wykazu świąt, zwanych „katolickimi”, w obydwu kierunkach, tj. ich zawężenia, jak i rozszerzenia, a także ewentualnie transpozycji, tj. w miejsce świąt istniejących zaprowadzenia nowych⁶⁹.

W Polsce dniem ustawowo wolnym od pracy jest również 3 maja jako jedno ze świąt patronalnych (święto NMP Królowej Polski), mające bezpośredni związek z doniosłymi wydarzeniami w życiu narodu (pamiętka uchwalenia w roku 1791 Konstytucji 3 Maja⁷⁰).

7. Gwarancje poszanowania dni wolnych od pracy dla wiernych związków wyznaniowych o nieustalonej sytuacji prawnej w Polsce

W literaturze przedmiotu dominuje pogląd (np. A. Mezglewski), w myśl którego tylko członkom związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej (w formie ustawy indywidualnej lub decyzji administracyjnej i wpisu do Rejestru) przysługuje uprawnienie do uzyskania dnia wolnego od pracy (lub nauki)⁷¹. Zatem prawa tego są pozbawieni wierni związków wyznaniowych o nieuregulowanej sytuacji prawnej w Polsce. Zresztą, trudno byłoby się wylegitymować pracownikowi przynależnemu do związku wyznaniowego o nieuznanej pozycji prawnej w Polsce, bo mogłoby to prowadzić do sytuacji, kiedy pracodawca byłby zaskoczony roszczeniem pracownika, a także do jeszcze innych nadużyć.

Pomimo konstytucyjnego rozdziału państwa i Kościoła, państwo afirmując z reguły najważniejsze święta Kościoła, do którego należy przeważająca część społeczeństwa, wychodzi naprzeciw ich oczekiwaniom, jak i oczekiwaniom władz kościelnych. Afirmacja ta jest wyraźnie ukierunkowana na związki wyznaniowe o tradycji

⁶⁸ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 135.

⁶⁹ <http://www.institutslowacki.pl/strony/swieta.htm>, kwiecień 2006. Tytułem przykładu w Słowacji w roku 2006 dniami wolnymi od pracy jest 8 świąt kościelnych, tj.: 6 stycznia – Święto Trzech Króli (Boże Narodzenie chrześcijan prawosławnych), 13 kwietnia – Wielki Piątek, 16 kwietnia – Poniedziałek Wielkanocny, 15 września – Święto Matki Boskiej Bolesnej, 1 listopada – Dzień Wszystkich Świętych, 24 grudnia – Wigilia Bożego Narodzenia, 25 grudnia – pierwszy dzień Świąt Bożego Narodzenia i 26 grudnia – drugi dzień Świąt Bożego Narodzenia. Ponadto świętem państwowym jest 5 lipca – Święto Cyryla i Metodego – patronów Słowacji. Z kolei w katolickiej Malcie obchodzi się 8 świąt katolickich, jako święta państwowe (na ogólna liczbę 13): Nowy Rok (1 stycznia), Dzień św. Pawła Rozbitka (10 lutego), Dzień św. Józefa (19 marca), Wielki Piątek, Dzień Świętych Piotra i Pawła i Dożynki (29 czerwca), Święto Panny Marii od Zwycięstw (8 września), Święto Niepokalanego Poczęcia (8 grudnia) i Boże Narodzenie (25 grudnia). Za: <http://przewodnik.onet.pl/1244,1603,342142,notka.html>, kwiecień 2006.

⁷⁰ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 135. Ponadto tradycja zaleca uczestniczyć we Mszy św. w inne jeszcze święta patronalne np.: św. Wojciecha, biskupa i męczennika – 23 kwietnia, św. Stanisława, biskupa i męczennika – 8 maja, św. Andrzeja Boboli, kapłana i męczennika – 16 maja, św. Stanisława Kostki, zakonnika i wyznawcy – 18 września.

⁷¹ A. Mezglewski, *op. cit.*, s. 196.

chrześcijańskiej, a katolickiej w szczególności. Nie bez znaczenia pozostaje tradycja historyczna i kulturowe dziedzictwo w tym zakresie. Zatem trudno się spodziewać, żeby w społeczeństwie polskim państwo afirmowało święta obce kulturowo, np. buddyjskie lub hinduskie albo też innych religii, które u nas nie mają swoich wyznawców lub mają w ilościach śladowych. Niemniej władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym (art. 25 ust. 2 Konstytucji) i dlatego zapewniają też alternatywę innym mniejszościowym związkom wyznaniowym proporcjonalnie do ich znaczenia społecznego. Niemniej muszą to być organizacje o charakterze wyznaniowym, mające prawnie uregulowaną pozycję w polskim porządku prawnym, bo tylko z taką formą ich działalności wiąże się prawo domagania się respektowania ich świąt religijnych, jako dni wolnych od pracy. Zresztą nasz kraj w tym zakresie wiąże umowy międzynarodowe⁷².

8. Gwarancje poszanowania dni wolnych od pracy w polskim prawie pracy

Szczegółowe uregulowania odnoszące się do niedziel i świąt jako dni wolnych od pracy w Polsce znajdują się w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeksu pracy⁷³. Kodeks wśród naczelnych zasad prawa pracy wymienia zakaz jakiegokolwiek dyskryminacji w zatrudnieniu, bezpośrednio lub pośrednio, w szczególności ze względu na przekonania religijne (art. 11³ K.p.). Zabronione jest również dyskryminowanie pracowników w zakresie nawiązywania i rozwiązywania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w szczególności bez względu na religię i wyznanie (art. 18^{3a} § 1 i 2). Równe traktowanie w zatrudnieniu oznacza niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio, z wyżej wymienionych przyczyn. Wreszcie, pracownik ma prawo do wypoczynku, który zapewniają przepisy o czasie pracy, dniach wolnych od pracy oraz o urlopach wypoczynkowych (art. 14 K.p.). Pracodawca jest obowiązany szanować godność i inne dobra osobiste pracownika (art. 11¹ K.p.). Ewentualne naruszenie dóbr osobistych poprzez obrazę uczuć religijnych może być dochodzone w procesie cywilnym (w oparciu o art. 23 i 24 K.c.⁷⁴) lub ścigane jako przestępstwo karne⁷⁵.

⁷² Np. konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 II 1995 r. (Dz. U. RP z 2002, nr 22, poz. 209).

⁷³ Dz. U. RP z 1974, nr 24, poz. 141 ze zm.

⁷⁴ Art. 23 ustawy z dnia 23 IV 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. RP z 1964, nr 16, poz. 93 ze zm.): „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”.

⁷⁵ W szczególności chodzi o przestępstwo przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową (art. 218 § 1 ustawy z dnia 6 VI 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. RP nr 88, poz. 553 ze zm.): „Kto, wykonując czynności w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, złośliwie lub uporczywie narusza prawa pracownika wynikające ze stosunku pracy (...)”. W grę mogą wchodzić także przestępstwa wymienione w rozdziale XXIV K.k. „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania”, art. 194-196, czyli np. ograniczanie człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość, albo ewentualnie obraza uczuć religijnych innych osób.

Omówione wyżej akty prawne nie przewidują możliwości odmowy zwolnienia od pracy (lub nauki) na czas obchodzenia świąt religijnych, które nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy. Niemniej, art. 130 § 2 K.p. przewiduje, że: „Każde święto występujące w okresie rozliczeniowym i przypadające w innym dniu niż niedziela obniża wymiar czasu pracy o 8 godzin. Jeżeli jednak w tygodniu obejmującym siedem dni od poniedziałku do niedzieli wystąpią dwa święta w inne dni niż niedziela, obniżenie wymiaru czasu pracy o 8 godzin następuje tylko z tytułu jednego z tych świąt”. Oznacza to, że co do zasady pracownikowi przysługuje w każdym tygodniu prawo do co najmniej 35 godzin nieprzerwanego odpoczynku, który w szczególnych przypadkach może być skrócony co najwyżej do 24 godzin, przy czym musi być zapewnione w obydwu sytuacjach co najmniej 11 godzin nieprzerwanego odpoczynku dobowego. Wymogiem kodeksowym jest, żeby powyższy odpoczynek przypadał w niedzielę. Przy czym niedziela obejmuje 24 kolejne godziny, poczynając od godziny 6.00 w tym dniu, chyba że u danego pracodawcy została ustalona inna godzina (art. 133 § 3 K.p.)⁷⁶. Wprowadzając taki zapis, ustawodawca zmierza do zmuszenia do odrabiania przez pracowników owego drugiego święta w tygodniu. Oznacza to, że obydwie dni świąteczne będą wolne od pracy (art. 151⁹ § 1 K.p.), ale w układzie rozliczeniowym czasu pracy trzeba będzie drugie święto odpracować.

Za pracę w niedzielę i święta, niebędące dla pracownika dniami pracy, zgodnie z obowiązującym go rozkładem czasu pracy pracownikowi przysługuje prawo do wynagrodzenia zasadniczego powiększonego o dodatek za pracę w godzinach nadliczbowych w wysokości 100% wynagrodzenia (art. 151 § 1 pkt 1 lit. b K.p.)⁷⁷.

Kodeks pracy precyzyjnie określa, w jakim kalendarzowym czasie pracę uważa się za wykonywaną w niedzielę i święta⁷⁸, i enumeratywnie wylicza rodzaje pracy, która jest dozwolona w niedzielę i święta⁷⁹. Trzeba uznać, że pojęcie dni ustawowo wolnych od pracy obejmuje nie tylko wymóg zwolnienia pracownika z obowiązku

⁷⁶ W przypadkach pracy dozwolonej w niedzielę nieprzerwany odpoczynek może przypadać w innym dniu niż niedziela (art. 133 § 4 K.p.).

⁷⁷ Kierownikom wyodrębnionych komórek organizacyjnych za pracę w godzinach nadliczbowych przypadających w niedzielę i święto przysługuje prawo do wynagrodzenia oraz dodatku z tytułu pracy w godzinach nadliczbowych w wysokości określonej w art. 151¹ § 1 K.p., jeżeli w zamian za pracę w takim dniu nie otrzymali innego dnia wolnego od pracy (art. 151⁴ § 2 K.p.).

⁷⁸ Za pracę w niedzielę i święto uważa się pracę wykonywaną między godziną 6.00 w tym dniu a godziną 6.00 w następnym dniu, chyba że u danego pracodawcy została ustalona inna godzina (art. 151⁹ § 2 K.p.).

⁷⁹ W myśl art. 151¹⁰ pkt 1-10 K.p. praca w niedzielę i święta jest dozwolona: w razie konieczności prowadzenia akcji ratowniczej w celu ochrony życia lub zdrowia ludzkiego, ochrony mienia lub środowiska albo usunięcia awarii; w ruchu ciągłym; przy pracy zmianowej; przy niezbędnych remontach; w transporcie i w komunikacji; w zakładowych strażach pożarnych i w zakładowych służbach ratowniczych; przy pilnowaniu mienia lub ochronie osób; w rolnictwie i hodowli; w szczególności w: placówkach handlowych, zakładach świadczących usługi dla ludności, gastronomii, zakładach hotelarskich, jednostkach gospodarki komunalnej, zakładach opieki zdrowotnej i innych placówkach służby zdrowia przeznaczonych dla osób, których stan zdrowia wymaga całodobowych lub całodziennych świadczeń zdrowotnych, jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych, zapewniających całodobową opiekę, zakładach prowadzących działalność w zakresie kultury, oświaty, turystyki i wypoczynku i w stosunku do pracowników zatrudnionych w systemie czasu pracy, w którym praca jest świadczona wyłącznie w piątki, soboty, niedzieli i święta. Zasady ekwiwalentnego obowiązkowego zapewnienia pracownikowi dnia wolnego od pracy w zamian za pracę wykonywaną w niedzielę i święta,

obecności w zakładzie pracy i świadczenia przez pracownika obowiązkowych zajęć w tym zakładzie za wynagrodzeniem⁸⁰, ale ma zakres znacznie szerszy, bo obejmuje także sprawy związane z jego dojazdem do pracy i bycia w gotowości do świadczenia pracy. Należy zauważyć, że nie jest to prawo absolutne i niepodlegające modyfikacjom albo ograniczeniom, chociażby w zakresie, o którym mowa w art. 53 ust. 5 Konstytucji RP⁸¹.

Do obowiązków pracodawcy należy zapewnienie pracownikowi pracującemu w niedzielę co najmniej raz na 4 tygodnie niedzieli wolnej od pracy (art. 151¹² K.p.). Nie dotyczy to pracownika zatrudnionego w systemie czasu pracy, o którym mowa w art. 144 K.p.⁸². Dodatkowe dni wolne od pracy dla zawodów na przykład tzw. służb mundurowych, przewidują akty szczegółowe⁸³.

9. Zakończenie

Omawiany tu rodzaj gwarancji wolności religijnej został uregulowany w polskim porządku prawnym w kilku aktach prawnych, m.in. w ustawie katolickiej. Jej zasadniczym celem, wskazanym w preambule do tej ustawy, było wypełnienie zobowiązań określonych następnie w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., dotyczących swobody sumienia i wyznania, oraz zapewnienie (zgodnie ze zobowiązaniami przyjętymi przez Polskę na podstawie umów międzynarodowych) wyeliminowania wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji z powodów religijnych lub przekonań. W tym kontekście należy uznać, że ustawa o dniach wolnych i inne akty prawne na wystarczającym poziomie gwarantują wynikające z art. 53 ust. 1 i 2 Konstytucji RP prawa do wolności sumienia i religii. Z kolei wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują.

poza wypadkiem ostatnim, określa art. 151¹¹ § 1 K.p. Pracodawca jest obowiązany zapewnić inny dzień wolny od pracy na następujących zasadach:

1) w zamian za pracę w niedzielę – w okresie 6 dni kalendarzowych poprzedzających lub następujących po takiej niedzieli,

2) w zamian za pracę w święto – w ciągu okresu rozliczeniowego.

⁸⁰ Tak wąsko ujmuje sprawę J. Krukowski, *Konkordat polski...*, s. 125.

⁸¹ „Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób”.

⁸² Art. 144 K.p. przewiduje, że na pisemny wniosek pracownika może być stosowany system czasu pracy, w którym będzie on świadczył pracę wyłącznie w piątki, soboty, niedziele i święta. W tym systemie jest dopuszczalne przedłużenie dobowego wymiaru czasu pracy, nie więcej jednak niż do 12 godzin, w okresie rozliczeniowym nieprzekraczającym jednego miesiąca.

⁸³ Np. rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 I 2004 r. w sprawie dodatkowych dni wolnych od służby oraz rozkładu czasu służby żołnierzy zawodowych (Dz. U. RP z 2004, nr 16, poz. 161).

Zapewnienie dni ustawowo wolnych od pracy ma bowiem służyć pewnym celom – oprócz kultowym także zdrowotnym, ekonomicznym czy społecznym, preferowanym przez ustawodawcę. W tym przypadku celem tym niewątpliwie miało być zapewnienie – nie tylko Kościołowi katolickiemu, ale także wiernym (członkom) innych Kościołów i związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej w polskim porządku prawnym – możliwości wykonywania w sposób nieskrepowany zadań określonych w konkordacie czy ustawie katolickiej (organizowanie i sprawowanie kultu publicznego).